

Leesrapport door Ralph Aarnout, met steun van het Nederlands Letterenfonds

Titel: *Berlin liegt im Osten*

Auteur: Nellja Veremej

Land van herkomst: Duitsland

Oorspronkelijke uitgeverij: Jung und Jung

Jaar van uitgave: 2013

Aantal pagina's: ca. 315

Bijzonderheden: genomineerd voor de Deutscher Buchpreis 2013 en bekroond met de Adelbert von Chamisso-prijs 2014 en de Friedrich Hölderlin-prijs 2014.

## **Auteur**

Nellja Veremej (1963) werd geboren in Kema, een militaire nederzetting in de Oeral, als dochter van een helikopterpiloot. Nadat haar vader omkwam bij een helikopterongeluk, woonde ze met haar moeder op verschillende plaatsen in de Sovjet-Unie. Ze raakte verslaafd aan literatuur, ging Russische letterkunde studeren aan de universiteit van Sint Petersburg en emigreerde in 1992 naar Duitsland. In Berlijn werkte ze onder meer als bejaardenverzorgster, taaldocente, journaliste en schrijfster. Ze publiceerde tot dusverre twee romans, *Berlin liegt im Osten* (2013) en *Nach dem Sturm* (2016). Het zijn beide zorgvuldig gecomponeerde, verhalende liefdesromans over gewone mensen die zich staande moeten zien te houden in een razendsnel veranderende wereld.

## **Samenvatting**

*Berlin liegt im Osten* is een semi-autobiografische roman over de Russische Lena, die opgroeit als dochter van een helikopterpiloot in een uithoek van het Sovjet-imperium. Als kind speelt ze in de natuur, als tiener wordt ze gegrepen door de letteren en in de wilde tijd van perestrojka gaat ze feestend door het leven. Ze wordt jong moeder en emigreert begin jaren negentig met man en kind naar het vrije westen, om aan het juk van staat en familie te ontkomen. In Berlijn, daar lonkt de ware vrijheid!

Maar de vrijheid waar ze al haar hele leven van droomt, blijkt niet zomaar voor het grijpen te liggen. Terwijl haar man blijft feesten en schimmige deals blijft najagen waarmee hij vooral veel schulden opbouwt, moet Lena aan de bak als

bejaardenverzorgster en taaldocente. Ze staat er alleen voor. Haar droom om hoogleraar te worden, om een debatcentrum te leiden, om beroemd te worden, moet ze opgeven. En terwijl ze Berlijnse ouderen verzorgt en de verhalen aanhoort over hun stad in oorlogstijd en over de val van de DDR, droomt Lena van haar leven in de Sovjet-Unie, herinnert ze zich haar ouders en haar grootouders en bedenkt ze dat haar arme moedertje eenzaam zit te wezen in haar huis in Rusland.

De geschiedenis herhaalt zich. Zoals Lena's moeder en grootmoeder er alleen voor stonden, staat ook Lena er alleen voor. Haar man, of in ieder geval: de vader van haar dochter, raakt steeds verder uit beeld. Lena krijgt een affaire met een Duitse arts, maar mede door haar innerlijke verscheurdheid, loopt die algauw spaak. Waar Lena zich uiteindelijk nog het meest thuisvoelt: tussen de Russisch-Duitse emigranten die ook nooit écht in Duitsland zijn aangekomen.

En de geschiedenis blijft zich herhalen. Zoals Lena zich in haar jeugd ontworstelde aan haar moeder en haar geschiedenis, zo ontworstelt haar puberdochter zich aan haar en aan de benepenheid van het Duitse leven. Zoals Lena ooit uit Rusland wilde ontsnappen, wil haar dochter nu ook ontsnappen. Ze wil naar Amerika, de ware vrijheid tegemoet!

### **Schrijfstijl en thematiek**

*Berlin liegt im Osten* is een zorgvuldig gecomponeerde, sterk verhalende roman met een veelheid aan thema's en motieven, die op vele verschillende manier gelezen kan worden.

Allereerst kun je dit boek lezen als een meeslepend verhaal over een meisje dat verlangt naar zelfbeschikking, en dat in de loop van haar leven ontdekt dat ze er alleen voor staat en dat ze begrip en liefde moet bevechten in een meedogenloze wereld. De mannen voor wie ze haar hart openstelt hebben haar misschien wel lief, maar jagen in eerste plaats hun eigen dromen en verlangens na. Lena wil vrij zijn, maar zich ook beschermd weten – weemoed en verscheurdheid worden haar deel.

Tegelijkertijd is *Berlin liegt im Osten* een verhaal over botsende werelden. De ondergang van het communisme en de overwinning van kapitalisme worden weerspiegeld in Lena's leven. In haar jeugd verlangt Lena ernaar zich aan het systeem te ontworstelen,

maar zodra ze zich eraan heeft ontworsteld voelt ze zich *ontworteld*, ontheemd. Daarmee houdt het echter niet op, Veremej blijft niet hangen in heimwee naar vervlogen tijden. Met het liefdevolle portret van haar dochter, die dezelfde vrijheidsdrang heeft als zij zelf ooit had, relateert ze haar eigen levensverhaal en onderstreept ze tijdloosheid daarvan.

De kracht van Veremejs schrijfstijl schuilt in haar zintuigelijkheid. In soms lange zinnen en met eigenzinnige metaforen wekt ze beelden, geuren en geluiden tot leven en weet ze de magie van het alledaagse dingen op te roepen. Na lezing blijven vele scènes je nog lang achtervolgen: van ontdekkingstochten in de wilde Russische natuur tot de belegering van Berlijn en de bedompte gangen van Berlijnse seniorencomplexen.

Door de belevenissen en herinneringen van haar hoofdpersoon Lena af te wisselen met die van de bejaarde Berlijners, roept Veremej behendig spanning op. De Duitse hoofdstad vormt daarbij een fantastisch decor: de stad waar Oost en West in de Tweede Wereldoorlog op elkaar botsten, die zichzelf steeds opnieuw moet uitvinden en waarin Lena, net als zoveel andere (Oost-Europese) migranten, op zoek is naar een thuis.

En dan is *Berlin liegt im Osten* óók nog een intelligent opgezet literair werk, waarin fijnproevers verwijzingen naar auteurs als Alfred Döblin, Vladimir Nabokov en W.G. Sebald ontdekken. Ervaren lezers kunnen bovendien hun hart ophalen aan ingenieuze verteltrucs, als spiegelingen, parallellen en terugkerende thema's. Hier heeft niet zomaar eventjes iemand haar levensverhaal van zich afgeschreven, hier is een ambitieus en belezen auteur zeer doordacht te werk gegaan.

## **Ontvangst**

*Berlin liegt im Osten* is met veel lof ontvangen in de Duitse pers, werd genomineerd voor de Deutscher Buchpreis 2013 en onderscheiden met de Adelbert von Chamisso-prijs 2014 en de Friedrich Hölderlin-prijs 2014. Enkele citaten uit recensies:

“Het is een laat, rijp romandebuut, geen Fräuleinwunder- of hipsterboek, maar een boek dat echt nog ontbrak tussen de vele recente Berlijn-romans. Een boek dat na lezing onder je huid kruipt.”

*Sabine Berking, FAZ*

In haar debuut gaat Nellja Veremej voorbij aan het clichébeeld van het nieuwe, welvarende Berlijn. Plastisch en met gevoel voor detail beschrijft ze scènes uit Duitse en Russische levens.

*Olga Hochweis, Deutschlandradio*

“Zoals Nellja Veremej in haar roman vier generaties portretteert, zoals ze de twintigste eeuw in een oogwenk weerspiegelt, zoals ze levensverhalen weet samen te vatten en magische momenten weet uit te spinnen – het is ronduit meesterlijk. Lees het zelf! Ik vreet een bezem op als dit boek u niet gelukkig maakt!”

*Manfred Papst, NZZ am Sonntag*

## **Besluit**

Dat er tot dusverre maar twee vertalingen zijn verschenen van *Berlin liegt im Osten* (in het Arabisch en het Fins) vind ik bijna onvoorstelbaar. Ik wijt het eraan dat het boek is verschenen bij een kleine, onafhankelijke uitgeverij (Jung und Jung uit Wenen) zonder internationale vertegenwoordiging.

Eind oktober ontmoette ik op de Buchmesse in Frankfurt Anna Jung, de directeur van Jung und Jung. Op mijn vraag hoe het toch mogelijk was dat dit boek noch in het Duitse taalgebied noch daarbuiten een bestseller was geworden, antwoordde ze dat ze ‘te veel liefhebber en te weinig zakenvrouw’ was om bestsellers te scoren. ‘Anderen gaan met hun boeken de boer op. Wij lezen mooie boeken en wachten tot de telefoon gaat.’

Een indringende, meeslepende en tijdloze Berlijnroman over een sterke vrouw, over de liefde, de oorlog, de kracht van familiebanden en over de botsing tussen Oost en West: me dunkt dat daar toch óók in Nederland genoeg mensen voor te interesseren moeten zijn? Ik hoop het ontzettend, en zou me er als vertaler heel graag voor inzetten.

Rotterdam, maart 2022